

ΤΟ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΑΤΑΡΙΟΝ
ΠΕΤΡΟΥ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΥ
ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ
ΑΠΟ ΤΟΝ ΙΩΑΝΝΗ ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ κ.ᾠ.

(Προδρομική μελέτη)

Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου

Ἀρχοντος Μαΐστορος Μ.Χ.Ε.

Ἕνα ἀπὸ τὰ πρὸ χρήσιμα, στὴν πράξη, βιβλία τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς, εἶναι τὸ **Ἀναστασιματάριον**. Τὸ βιβλίον αὐτό, ὅπως φανερώνει ἄλλωστε καὶ τὸ ὄνομά του, περιέχει μελοποιημένους ἀναστάσιμους κυρίως ὕμνους· δηλαδή τὰ ἀναστάσιμα στιχηρὰ τῆς Ὁκτωήχου ἢ καὶ τῆς Παρακλητικῆς γενικότερα, πρὸ ψάλλονται βασικὰ κατὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Σαββάτου καὶ τοῦ Ὁρθροῦ τῶν Κυριακῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν καὶ παρὰ τὸ ὅτι οἱ ἀρχικὲς καταβολές του ἦσαν καθαρὰ στιχηραρικὲς, σύντομα πλουτίσθηκε καὶ μὲ μέλη τῆς Παπαδικῆς, ὅπως κεκραγάρια καὶ πασαπνοάρια, καὶ τοῦ Εἰρμολογίου, ὅπως εἰρμούς ἢ καὶ ὁλόκληρους ἀναστάσιμους Κανόνες· στὴ σημερινή του δὲ πλέον μορφή περιλαμβάνει καὶ ἄλλους ὕμνους τῆς ὁκτωηχίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀποτελεῖ στὴν οὐσία ὅχι μόνον τὸ ἀλφαβητάρι τῶν ἀρχαρίων γιὰ τὴν κατ' ἀρχὴν προσέγγιση τῶν ὁκτῶ ἤχων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ βασικὸ μουσικὸ βιβλίον γιὰ τὴν καθημερινή χρήση τῶν ψαλτῶν. Αὐτὸ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ εἶναι τὸ πρὸ γνωστὸ βιβλίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας μουσικῆς καὶ νὰ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἐκδοτικὴ συχνότητα, πολὺ πέραν ἀπὸ κάθε ἄλλο μουσικὸ βιβλίον. Ὡς ἐκ τούτου ὁ ρόλος του ὡς διδακτικὸ ἐγχειρίδιον ἢ ἀκόμα καὶ ὡς βιβλίου ἄμεσης χρησιμότητος στὴν ψαλτικὴ λειτουργικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας μας ὑπῆρξε, κυρίως μετὰ τὴν αὐτονόμηση καὶ ὁλοκλήρωση τῆς ὕλης του, διαχρονικὰ καθοριστικός.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀρχικὰ ἀποτελοῦσε μέρος τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε μετὰ τῶν ἄλλων: τὰ κατ' ἤχον ἀναστάσιμα στιχηρὰ ιδιόμελα, τὰ στιχηρὰ ἀνατολικά, τὰ κατ' ἀλφάβητον δογματικὰ στιχηρὰ τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, ἄλλα δογματικὰ θεοτοκία, καὶ σὲ χωριστὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐνότητα, τὰ κεκραγάρια, τὰ πασαπνοάρια, τὰ ἑνδεκα ἐωθινὰ δοξαστικά τοῦ Ὁρθροῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ τοὺς Ἀναβαθμούς τῶν ὁκτῶ ἤχων. Οἱ ὕμνοι αὐτοὶ ἀπέτελεσαν τὴν ἀρχικὴ ὕλη τοῦ μετέπειτα λεγόμενου παλαιοῦ Ἀναστασιματαρίου καὶ μᾶς παρεδόθησαν, ὡς πρὸς τὴ μελοποίησίν τους, ἄνωνυμα, ἂν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση αὐτὴ ἀποδίδεται στὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό.

Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΣ' αἰῶνα καὶ μετὰ τὸ Ἀναστασιματάριον ἀποσπάσθηκε ἀπὸ τὸ Στιχηράριον καὶ ἔκτοτε ἀπέτελεσε αὐτοτελὲς βιβλίον, πρὸ ἀπὸ τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ ἐξῆς γνώρισε μεγάλη διάδοσιν^[1]. Βασικὸς δημιουργὸς τοῦ Ἀναστασιματαρίου ὡς αὐτοτελοῦς βιβλίου θεωρεῖται ὁ πρωτοψάλτης τῆς Μ.τ.Χ.Ε. Παναγιώτης Χρυσάφης ὁ Νέος, ὁ ὁποῖος μὲ δικό του αὐτόγραφο τοῦ ἔτους 1671

παρέδωσε Αναστασιματάριο όχι μόνο πλήρες ως πρὸς τὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ με ἐντελῶς νέο καλλωπισμὸ (γράφει νέα μελοποίηση), Αναστασιματάριο[2], τὸ ὁποῖο με τὴ νέα του αὐτὴ μορφή ἔγινε γνωστό, ἐπώνυμα πλέον, ὡς *Αναστασιματάριον τοῦ Χρυσάφη*[3].

Τὸ Αναστασιματάριον τοῦ Χρυσάφη κυριάρχησε στὴν ἐποχὴ του καὶ ἐξακολούθησε νὰ βρίσκεται σὲ χρῆση, ἀκόμα καὶ ὅταν ἓνας ἄλλος μεγάλος δημιουργός, ὁ Πέτρος λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος, μελοποίησε τὸ δικό του Νέον Αναστασιματάριον (ἀργὸν[4] καὶ σύντομον[5]), βιβλίον ποὺ ἐπικράτησε ὀριστικὰ μέχρι τὶς ἡμέρες μας[6].

Βασικὰ λοιπὸν μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ τρία εἴδη Αναστασιματαρίου· σὲ ἀργὸ στιχηραρικὸ μέλος τὸ παλαιὸν –τὸ κατὰ τὴν παράδοση τοῦ Δαμασκηνοῦ[7]– καὶ τοῦ Χρυσάφη, σὲ νέο δὲ στιχηραρικὸ (ἀργοσύντομο), καὶ σὲ σύντομο «εἰρμολογικὸ» μέλος, τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου[8].

Τὸ παλαιὸν ἐξηγήθηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο στὴ γραφὴ του καὶ ἀπὸ αὐτὴν στὴ νέα ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα[9]· τὸ Αναστασιματάριον αὐτὸ (κεκραγάρια, ἀναστάσιμα ἐσπέρια, δοξαστικά τοῦ ἐσπερινοῦ, ἀναβαθμοί, πασαπνοάρια καὶ στιχηρὰ τῶν αἰνῶν) ἐκδόθηκε τὸ 1869 ὡς πρῶτος τόμος τῆς σειρᾶς «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη», ἀπὸ τοὺς μουσικοδιδασκάλους τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς[10]. Ἐπανεκδόθηκε τὸ 1999 ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν ὡς πρῶτος τόμος στὴ σειρὰ «Ψαλτικά Βλατάδων», με ἐπιμέλεια τοῦ καθηγητῆ Ἀντωνίου Ἀλυγιζάκη[11].

Τὸ Αναστασιματάριον τοῦ Χρυσάφη ἐξηγήθηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο καὶ μεταφέρθηκε στὴ νέα γραφὴ ἀπὸ τὸν Χουρμούζιο[12], ἀλλὰ παραμένει μέχρι σήμερα ἀνέκδοτο.

Τὸ ἀργοσύντομο Αναστασιματάριον τοῦ Πέτρου ἐξηγήθηκε ἀπὸ τὸ Γρηγόριο πρωτοψάλτη σὲ συνεργασία με τὸ Χουρμούζιο καὶ ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1820 ἀπὸ τὸ μαθητὴ τους Πέτρο Ἐφέσιο[13]. Ἡ ἔκδοση αὐτὴ τοῦ Αναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου ἀκολούθησε ἐπακριβῶς, σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενό της, τὴν ὕλη ποὺ πολὺ σύντομα, μετὰ τὴν παράδοση τοῦ Αναστασιματαρίου ἀπὸ τὸν Πέτρο, παγιώθηκε στὴ χειρόγραφη παράδοση, κατὰ τὴν ὁποία ὑπῆρχαν ἀναμὶξ μέλη ἀργοσύντομα (στιχηραρικά) καὶ σύντομα («εἰρμολογικά» σύμφωνα με τὴν ὀρολογία τῶν τριῶν δασκάλων), σὲ ἐξήγηση Γρηγορίου[14]. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ χειρόγραφη αὐτὴ μορφή του ὑπάρχει καὶ ἡ συμβολὴ τοῦ Πέτρου Βυζαντίου, ἀφοῦ στὴ συνέχεια βλέπουμε τὰ κεκραγάρια του νὰ παραμερίζουν τὰ ἀντίστοιχα τοῦ δασκάλου του, καθὼς καὶ νὰ προστίθεται καὶ στιχολογία δική του, ποὺ δὲν ὑπῆρχε στοῦ Λαμπαδαρίου (τὸ ἀμιγῶς σύντομο ἐκδόθηκε τὸ 1839 ἀπὸ τὸ Θεόδωρο Φωκαέα πάλι ἀπὸ τὴν ἐξήγηση τοῦ Γρηγορίου· βλ. παρακάτω καὶ ὑποσ. 23).

Ἡ ἔκδοση τοῦ Αναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου ἦταν ἡ πρώτη στὴ σειρὰ τῶν Αναστασιματρίων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔκδοση ἔντυπου βιβλίου τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς[15], δεδομένου ὅτι μέχρι καὶ τότε δὲν εἶχε ἐφαρμοσθεῖ ἡ τυπογραφία στὴ σημειογραφία της, λόγω ἴσως τῆς δυσχέρειας ποὺ παρουσίαζε τὸ παλιὸ σύστημα στὴ χάραξη καὶ στοιχειοθέτηση τυπογραφικῶν στοιχείων.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὕλη τοῦ ἀργοσυντόμου Αναστασιματαρίου, αὐτὴ ἦταν ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ στὴ χειρόγραφη παράδοση[16], με τὴν προσθήκη καὶ ἄλλων μελῶν τοῦ ὁρθου, πού, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ πρόλογος τοῦ βιβλίου, εἶχε ἀφήσει ἀτόνιστα ὁ Πέτρος: «Τὸ πρῶτον τοῦτο βιβλίον περιέχει καὶ τὰ ἀπολυτικά, τὰ καθίσματα, τὰς ὁκτῶ ὑπακοάς, τοὺς ἀναβαθμούς, τοὺς μακαρισμούς, καὶ τὰ ἐξαποστειλάρια, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀφήσει ἀτόνιστα ὁ ἀοίδιμος διδάσκαλος, ἐτόνισαν δὲ καὶ ἐπρόσθεσαν εἰς τὸ Αναστασιματάριον οἱ μουσικολογιώτατοι διδάσκαλοι, οἱ ἐφευρέται τοῦ νέου

συστήματος»[17]. Συγκεκριμένα, καί ἐκτὸς τῶν ὧσων ἀναφέρονται παραπάνω, περιέχει: Κεκραγάρια καὶ στιχολογία τοῦ Πέτρου Βυζαντίου, στιχηρά τοῦ Ἑσπερινοῦ μὲ τοὺς στίχους τους, Δογματικά Δοξαστικά, ἀπόστιχα μὲ τοὺς στίχους τους, πασαπνοάρια, στιχηρά τῶν αἰῶνων μὲ τοὺς στίχους τους. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴν ἔκδοση αὐτὴ ἀκολουθήθηκε ἀκριβῶς ἡ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπο καταχώρησης τῶν μελῶν σὲ στιχηρικά καὶ «εἰρμολογικά» (σύντομα στιχηρικά). Ἔτσι τὰ ἀπόστιχα τοῦ Ἑσπερινοῦ στοὺς ἤχους γ', δ', πλ. α', πλ. β', βαρύ, πλ. δ', καθὼς καὶ τὰ στιχηρά τῶν αἰῶνων στοὺς ἤχους γ', βαρύ, πλ. δ', εἶναι καταχωρισμένα σὲ σύντομο («εἰρμολογικὸ») μέλος»[18]. Τὸ Ἀναστασιματάριο αὐτὸ ἐπανεκδόθηκε ὡς δεύτερος τόμος τὸ 1869 στὴ σειρά «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη»[19] τῶν διδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Μουσικῆς Σχολῆς[20], μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι ἐδῶ ὡς ἐξηγηταὶ φέρονται οἱ δάσκαλοι τῆς Σχολῆς (Γεώργιος Βιολάκης, Παναγιώτης Κηλτζανίδης;), ἐνῶ στὴν ὕλη του ἔχουν προσθέσει κεκραγάρια τοῦ Π. Βυζαντίου, «ἕτερα κατὰ μίμησιν τοῦ Βυζαντίου», κανόνες, τιμιωτέρες, κατανυκτικά καὶ μαρτυρικά· παράλληλα ἔχουν ἀφαιρέσει τὰ ἔνδεκα ἐξαποστειλάρια ποὺ περιεῖχε ἡ πρώτη ἔκδοση.

Τὸ 1889 τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου ἐκδίδεται γιὰ τρίτη φορὰ ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο Σακελλαρίδη[21] μὲ βάση τὴν ἔκδοση τοῦ 1868 (συνεκδίδει καὶ τὸ σύντομο –'Αναστασιματαριον σύντομον μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου– σὲ συνεχεῖ ἀρίθμηση καὶ δίχως ἰδιαίτερη προμετωπίδα, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1839)· ὁ ὁποῖος σημειώνει στὸν πρόλογό του ὅτι: «Ἐν τῇ ἐκδόσει ἡμῶν ταύτῃ, ὡς εἴρηται, οὐδὲν καινὸν προσετέθη· τὸ δὲ μόνον ὅπερ ἐπράξαμεν ἡμεῖς εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, μεθ' ἧς διεπονήσαμεν αὐτό, ἵνα ἐκδοθῇ ἔρρυθμον καὶ οὕτω πως κεκανονισμένον κατὰ τὴν τοῦ χρόνου ἀγωγὴν, ὥστε ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ψάλλωνται ἅπαντα τὰ μέλη αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ διπλοῦ χρόνου, ὡς ἦσαν τεταγμένα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Πέτρου Πελοποννησίου...» Τὸ 1962 ἐκδίδεται μὲ ἀνατύπωση τῆς ἔκδοσης τοῦ 1889 ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Πολυχρονάκη καὶ τὸ 1984 (ἡ ἔκδοση τοῦ 1820) ἀναστατικά ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Κουλτούρα». Τὸ 1998 ὁ Παναγιώτης Θ. Παππᾶς ἐπανεκδίδει, χειρογραφημένο ἀπὸ τὸν ἴδιο καὶ χωρισμένο σὲ μέτρα συνεπτυγμένου ρυθμοῦ, τὸ Ἀναστασιματάριο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1820, σὲ δύο τόμους (Ἑσπερινός[22]- Ὅρθρος[23]), μὲ προσθήκη καὶ ἄλλων μελῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ Ὅρθρου. Τέλος, ἀναστατικά ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1868, ἐκδίδεται καὶ πάλιν μὲ ἐπιμέλεια τοῦ καθηγητῆ Ἀντωνίου Ἀλυσιζάκη ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων Θεσσαλονίκης τὸ 1999, στὴ σειρά «Ψαλτικά Βλατάδων»[24]. Οἱ παραπάνω ἐκδόσεις, γιὰ λόγους ποὺ θὰ ἀναφερθοῦν στὴ συνέχεια, ἀποτελοῦν τὴ γνήσια ἔκφραση καὶ ἀποτύπωση τοῦ Ἀναστασιματαρίου Πέτρου Πελοποννησίου, παρὰ τὸ ὅτι καὶ μεταξὺ αὐτῶν παρατηροῦνται μερικὲς ἀσήμαντες μικροδιαφορές, ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀνάλυση τῆς ἐνέργειας κάποιων χαρακτήρων ποσότητας καὶ ποιότητας.

Τὸ 1832 ὁ Χουρμούζιος συνεκδίδει μὲ τὸν Θεόδωρο Φωκαέα ἓνα ἀργοσύντομο Ἀναστασιματάριον ὡς νέον ποὺ εἶναι ἀρκετὰ διαφοροποιημένο (ἰδιαίτερα στὰ δογματικά δοξαστικά τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τὰ ἐωθινά, ὅπου πρόκειται γιὰ διαφορετικὴ σύνθεση) καὶ δίχως ἀναφορὰ στὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ μὲ τὴ διευκρίνιση στὴν προμετωπίδα ὅτι «τὰ πάντα καταχωροῦνται καθὼς τὴν σήμερον ψάλλονται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον»[25]. Ἀσφαλῶς αὐτὸ τὸ Ἀναστασιματάριο δὲν πρέπει νὰ συγκαταλεχθεῖ στὴ σειρά τῶν Ἀναστασιματαρίων τοῦ Πέτρου, κάτι ποὺ κάνει ὁ Φωκαέας, ὅπως θὰ ἀναφερθεῖ καὶ πὺρ κάτω. Τὸ Ἀναστασιματάριο αὐτὸ προξενεῖ ἀπορία, γιὰτὶ εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου (ἔκδ. 1820), ἐνῶ στὴ συνέχεια τόσο ὁ Φωκαέας ὅσο καὶ ὁ πρωτοψάλτης Ἰωάννης, ποὺ οὐσιαστικὰ ἀκολούθησαν πλέον αὐτὸ τὸ Ἀναστασιματάριο, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς ὅποιες παρεμβάσεις ἢ καὶ συμπληρώσεις τους, ἀποδίδουν τὴν πατρότητα τῶν

Ἀναστασιματαρίων τους στὸν Πέτρο λαμπαδάριο. Πέραν αὐτοῦ ἐρώτημα προκύπτει καὶ γιὰ τὸ ποιά Ἀναστασιματάρια, τέλος πάντων, ἐκφράζουν τὴν πατριαρχικὴ ψαλτικὴ παράδοση: Τοῦ Πέτρου ἢ τῶν δύο δασκάλων ποὺ προανέφερα καὶ ποῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἔχουν καθιερωθεῖ μέχρι σήμερα; Πάντως θεωρῶ ὅτι ἦταν ἀδύνατον λόγῳ τοῦ μικροῦ σχετικὰ χρόνου τῆς μεταξὺ ἔκδοσής τους, νὰ εἶχε ἐπέλθει τόσο μεγάλη διαφοροποίηση στὴν πατριαρχικὴ ψαλτικὴ παράδοση· ὁ λόγος ἦταν ἄλλου. Θεωρῶ, μεταξύ ἄλλων, ὅτι κατὰ τὴ μελοποίηση τοῦ Ἀναστασιματαρίου αὐτοῦ ὁ Χουρμούζιος ἀποτύπωσε λαϊκότεροπα τὴν προφορικὴ παράδοση ποὺ τότε ἐπικρατοῦσε καὶ πιθανὸν νὰ χρησιμοποιοῦσαν καὶ στὰ Πατριαρχεῖα, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἐκλεπτυσμένη καὶ συντηρητικότερη μουσικὴ ἀπόδοση τοῦ Πέτρου. [Πρώτη κατάθεση αὐτῆς τῆς ἄποψης, βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὁ.π. σελ. 35-36].

Ὡς πρὸς τὴν ὕλη του (καὶ ἐδῶ εἶναι ἀνάμικτα τὰ στιχηραρικὰ μὲ τὰ «εἰρμολογικὰ» μέλη), περιέχονται ὅ,τι καὶ στὸ προηγούμενο τοῦ 1820 ἀλλὰ ἀφαιρεῖται ἡ στιχολογία, οἱ στίχοι τῶν στιχηρῶν καὶ ἀποστίχων τοῦ ἐσπερινοῦ καὶ τῶν στιχηρῶν τῶν αἰνῶν καὶ τὰ ἐξαποστειλάρια. Παράλληλα προστίθενται σύντομοι ἀναστάσιμοι κανόνες (ὁ εἰρμός τῆς ἐνάτης ἀργός), κατανυκτικὰ καὶ μαρτυρικὰ (Κυριακῆς Μ.Τεσσαρακοστῆς, Παρασκευῆς καὶ Σαββάτου).

Τὸ 1839 ὁ Θεόδωρος Φωκαέας ἐκδίδει «ἀργὸν Ἀναστασιματάριον» [ἀργοσύντομο] τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου, «ἐπιδιορθωθὲν ὅμως μετὰ προσθήκης, παρὰ Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου»[26] – ἡ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντίνου θεωρῶ ὅτι μᾶλλον γίνεται ἀπὸ λόγους καλῆς θελήσεως καὶ σεβασμοῦ πρὸς τὸ πρόσωπό του, καὶ ὄχι σοβαρῆς προσφορᾶς του–, τὸ ὁποῖο καὶ ἀριθμεῖ ὡς τρίτη ἔκδοση –ὡς δεύτερη θεωρεῖ τὴν ἔκδοση τοῦ 1832–, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Ἀναστασιματάριο αὐτὸ πέραν ἀπὸ τὶς νέες προσθήκες καὶ κάποια μικρὴ ἐπέμβαση στοὺς ἀσύμμετρους πόδες δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ Ἀναστασιματάριο τοῦ Χουρμούζιου, πού, ὅπως προαναφέρθηκε, διαφέρει σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τοῦ Πέτρου· στὸ ἐξῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς προσθήκες ποὺ θὰ ἔχουν στὴ συνέχεια οἱ ἐκδόσεις του, ἀπὸ τὸν πρωτοψάλτη Ἰωάννη, εἶναι οὐσιαστικὰ αὐτὸ ποὺ ἐπικρατεῖ μέχρι τὶς ἡμέρες μας καὶ ἀναφέρεται ὡς Ἀναστασιματάριο Πέτρου Λαμπαδαρίου. Στὴν ἔκδοση αὐτὴ ὁ Φωκαέας συμπεριλαμβάνει καὶ συνεκδίδει, μετὰ τὸν πίνακα περιεχομένων τοῦ ἀργοῦ, γιὰ πρώτη φορά, ἀπὸ τὴν ἐξήγηση τοῦ Γρηγορίου πρωτοψάλτου[27] καὶ μὲ ξεχωριστὴ ἀρίθμηση, τὸ σύντομο Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου[28]. Ὡς πρὸς τὴν ὕλη του ὁ Φωκαέας ἐκτὸς τῶν ὄσων ἐμπεριέχονται στὸ προηγούμενο τῆς ἔκδοσης τοῦ 1832 (πλὴν τῶν μαρτυρικῶν τοῦ Σαββάτου ποὺ ἀφαιρεῖ), καταχωρεῖ σὲ δική του μελοποίηση καὶ σὲ στιχηραρικὸ τρόπο τὰ ἀπόστιχα καὶ τὰ στιχηρὰ τῶν αἰνῶν στοὺς ἤχους γ', βαρὺ καὶ πλ. δ', ποὺ σὲ ὅλες τὶς προηγούμενες ἐκδόσεις ἦταν καταχωρισμένα σὲ σύντομο «εἰρμολογικὸ» μέλος[29]. Ἐπίσης προσθέτει ἀργὲς καταβασίεις (εἰρμοὶ τῶν κανόνων τῶν ἡχῶν) καὶ ξανὰ τὴ στιχολογία τοῦ Μανουὴλ πρωτοψάλτου.

Τὴν ἀμέσως ἐπόμενη χρονιά, δηλαδὴ τὸ 1840, μὲ βάση ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ σύντομο Ἀναστασιματάριον τοῦ Πέτρου, ἐξέδωσε Ἀναστασιματάριο καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Λεσβίος μὲ τὸ δικό του σύστημα – πρώτη ἔντυπη, μαζί μὲ τὸ θεωρητικὸ του, ἔκδοση βιβλίου σχετικοῦ μὲ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ στὴν Ἀθήνα[30]. Στὸ Ἀναστασιματάριο, αὐτὸ ἀκολουθεῖται ἡ καθιερωμένη σειρά διάταξης τῆς ὕλης[31] – πλὴν τῶν κανόνων οἱ ὁποῖοι καὶ ἀφαιροῦνται–, ἐκτὸς τοῦ ὅτι στὸ τέλος σὲ παράρτημα καταχωρεῖται ὁ Βαρὺς διατονικὸς ἐκ τοῦ Ζω ὡς ξεχωριστὸς ἦχος (ΙΘος), σύμφωνα μὲ τὸ θεωρητικὸ σύστημα τοῦ Λεσβίου[32]. Τὸ ἴδιο θὰ ξαναεκδοθεῖ, σχεδὸν στερεότυπα, ἀπὸ τὸ μαθητὴ τοῦ Λεσβίου Σταυράκη Ἀναγνώστου τὸ 1865[33], ὁ ὁποῖος καταχωρεῖ στὸ τέλος τοῦ βιβλίου (σελ. 309-312), μία ἀπάντηση, τοῦ Ἀντωνίου ἱερομονάχου, μὲ τίτλο «Παράθεσις τῆς

Βυζαντίδος πρὸς τὴν Αἰγινίτιδα Μουσικὴν», πρὸς ὅσους ἀμφισβητοῦσαν τὸ σύστημα τοῦ Λεσβίου, μὲ κύριο ἐπιχείρημα ὅτι: «...Ἡ δ' Αἰγινίτις [μουσική], ἥς εἰσηγητὴς καὶ πρῶτος ἐφευρετὴς Γεώργιος Λέσβιος, ἔχει χαρακτῆρας τοῦ ποσοῦ ἀμεταβόλους· καὶ μάλα προσφυῶς καὶ εἰκότος...»

Τὸ 1846 ὁ πρωτοψάλτης Ἰωάννης ὁ Νεοχωρίτης, τότε λαμπαδάριος, ἐπιχειρεῖ νέα ἔκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου. Ὁ Ἰωάννης στὸ βιβλίον του ἀκολουθεῖ κατὰ πόδας τὴν ἔκδοση τοῦ 1839, ἐνῶ στοὺς μετρικοὺς πόδες μᾶλλον ἀκολουθεῖ τοὺς ἀσύμμετρους τοῦ Χουρμουζίου τῆς ἔκδοσης τοῦ 1832. Ὡς ἔκδοση τὸ θεωρεῖ συνέχεια τῶν προηγουμένων καὶ τὸ ἀριθμεῖ ὡς τέταρτη ἔκδοση τῶν Ἀναστασιματῶν, ἀγνοώντας σαφῶς ἡθελημένα τὴν ἔκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀπὸ τὸν Γεώργιο Λέσβιο ποὺ προηγήθηκε[34]. Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἰωάννη στὴ νέα ἔκδοση, ποὺ στὴ συνέχεια τοῦ ἐξασφάλισε τὴ συμμετοχὴ καὶ ὡς μελοποιῶν, μὲ ἀποτέλεσμα μέχρι σήμερα νὰ ἀναφέρεται ἀπὸ πολλοὺς τὸ Ἀναστασιματῶν τοῦ ὡς «Ἀναστασιματῶν Πέτρου καὶ Ἰωάννου» ἢ ἀπλὰ «Ἰωάννου», ἦταν κυρίως ἡ προσθήκη πολλῶν μελῶν ποὺ δὲν ὑπῆρχαν στὰ προηγούμενα. Συγκεκριμένα, ἐκτὸς τῶν ὧν περιεῖχε τὸ Ἀναστασιματῶν τῆς ἔκδοσης τοῦ 1839 (δὲν συμπεριέλαβε τὰ μαρτυρικὰ τοῦ Σαββάτου), πρόσθεσε τὰ ἀργὰ εὐλογητάρια τοῦ Μ. Σαββάτου, τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, ἀντίφωνα ἀργὰ τοῦ Χουρμουζίου, τὴν τάξη τοῦ ἑωθινοῦ Εὐαγγελίου (τὸν Ν' ψαλμὸ σὲ ἦχο δεύτερο καὶ βαρὺ τοῦ Χουρμουζίου), τὸ «*Σήμερον σωτηρία*» σὲ ὅλους τοὺς ἤχους καὶ τὶς σύντομες δοξολογίες τοῦ πρωτοψάλτη Μανουήλ· τὸ σύντομο Ἀναστασιματῶν τοῦ Πέτρου, τὸ συνεκδίδει μὲ τὸ ἀργό, ὅπως καὶ ὁ Φωκαέας, δίχως ὅμως ἰδιαίτερη προμετωπίδα, ἀλλὰ μὲ δική του ἀρίθμηση (1-106. Βλ. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὁ.π. σελ. 89).

Τὸ 1847 ὁ Φωκαέας ἐπανεκδίδει τὸ ἀργὸ Ἀναστασιματῶν τοῦ Πέτρου ὡς τόμο Α' καὶ τὸ σύντομο ὡς τόμο Β' τῆς τετράτομης σειρᾶς του «Μουσικὴ Μέλισσα»[35]-[36], δίχως ὅμως νὰ προσδιορίζει ἀριθμὸ σειρᾶς ἔκδοσής τους, μὲ τὶς ἐξῆς προσθαφαιρέσεις: Στὸ ἀργὸ προτάσσει τὰ μετέπειτα πασίγνωστα Ἀνοιξαντάρια τοῦ σὲ ἦχο πλ. δ', καθὼς καὶ τὸν πολυέλεο «*Μακάριος ἀνὴρ*» σὲ ἦχο Βαρὺ καὶ μὲ δική του μελοποίησιν· προσθέτει ἀργὰ Κεραγάρια σὲ ὅλους τοὺς ἤχους κατὰ μίμηση Ἰακώβου πρωτοψάλτου, στὸν α' ἦχο διπλὰ Κεκραγάρια (Π. Βυζαντίου καὶ Π. Πελοποννησίου), Δογματικὰ δοξαστικὰ δικά του σὲ κάθε ἦχο καὶ ἓνα Γεωργίου Ρυσίου στὸν βαρὺ ἦχο, τὸν Ν' Ψαλμὸ σὲ ἦχο β' τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου καὶ σὲ ἦχο βαρὺ τοῦ Χουρμουζίου, ἐνῶ ἀπαλείφει τὰ κατανυκτικὰ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τὰ Μαρτυρικὰ τῆς Παρασκευῆς, ποὺ περιεῖχε ἡ ἔκδοση τοῦ 1839. Στὸ πίσω μέρος τῆς προμετωπίδας τοῦ ἀργοῦ Ἀναστασιματαρίου ὑπάρχει ἡ σπουδαιότατη πληροφορία γιὰ τὴν συλλογικὴ πλέον, ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου, ὁλοκλήρωση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Π. λαμπαδαρίου[37]. Ὡς πρὸς τὸ σύντομο Ἀναστασιματῶν, σ' αὐτὸ προτάσσεται σὲ ἦχο πλ. δ' τὸ «*Μακάριος ἀνὴρ*», «*μελοποιηθὲν παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως κατὰ μίμησην τῶν ἀειμνήστων Διδασκάλων κατ' αἵτησιν τῶν ἐν τῇ Νήσῳ Σάμῳ Φιλομούσων Συνδρομητῶν*», καὶ ἀκολουθῶς ὅλα ὅσα ἀναφέρονται στὴν προμετωπίδα (βλ. ὑποσημ. 27).

Τὸ 1853[38], μὲ βάση τὴν ἔκδοση τοῦ 1839 (περιεχόμενο καὶ διάταξη κειμένων), ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν πρωτοψάλτη Ἀθηνῶν Ζαφείριο Ζαφειρόπουλο πλήρες –ἀργὸ[39] καὶ σύντομο[40]– καὶ σὲ ἐξαιρετικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ αἰσθητικὴ ἐμφάνιση τὸ Ἀναστασιματῶν τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, «κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατὰ τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος», γιὰτὶ, ὅπως ἐμφαντικὰ μᾶς πληροφορεῖ, «...ὁ αὐτὸς χρόνος καὶ ἡ αὐτὴ πεῖρα ἐπίσης ἀπέδειξε, προϊόντος τοῦ χρόνου, ὅτι οἱ μόνον τὸν νέον τρόπον διδασθέντες χωλαίνουν εἰς πολλὰ τῆς μελωδίας μέρη κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν, ὡς πρὸς τὸ ἀκριβές, γνήσιον καὶ ἀπαράλλακτον τῆς ἀπαγ-

γελίας τῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον σύστημα ἐγγηρασάντων σεβαστῶν ἐκείνων ἀοιδίμων διδασκάλων[...] Ἀλλ' οἱ μηδόλως γνωρίσαντες τὸν ἀρχαῖον [τρόπον] οὐδὲ τὴν γραφὴν αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν Μουσικὴν παρ' ἐγκρατῶν διδασκάλων, κατόχων καὶ τῆς ἀρχαίας, ἀκούσαντες, ἢ ψάλλουσιν ὅλως ἀσχημάτιστα καὶ ξηρά, ἢ παρεισάγουσι σχηματισμοὺς ὅλως ἀπρεπεῖς καὶ ξένους εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν [...] Ἐκ τῆς ἀναλυτικῆς δὲ γραφῆς τοῦ μέλους τοῦ Ἀναστασιματαρίου, καὶ ἱκανῶν διορθώσεων αὐτοῦ συμφώνως πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου, ἐπιγιγνώσκεται ἡ πρόθεσις καὶ ὁ σκοπὸς μου [...] εἰς ἐξακολούθησιν τῆς ἐκδόσεως καὶ τῶν λοιπῶν Μουσικῶν βιβλίων τοῦ Συστήματος, μόνιμον καὶ κύριον σκοπὸν ἔχοντα τὴν κοινὴν ὠφέλειαν»[41]. Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ καταχώρηση στὸ βιβλίον τοῦ Βαρῦ ἤχου καὶ «κατὰ τὸ πεντάφωνον» μὲ τὴ σημείωση: «μελοποιηθεὶς παρὰ Γεωργίου τοῦ Κρητὸς κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς σύστημα, μεταφρασθεὶς δὲ καὶ συμπληρωθεὶς εἰς τὸ ἐνεστὼς νέον σύστημα παρὰ Ζ. Α. Ζαφειροπούλου· ἤδη πρῶτον τύποις ἐκδίδεται»[42]. Τὸ ἔντυπο αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ πρῶτο μὲ βυζαντινοὺς μουσικοὺς χαρακτῆρες ποὺ τυπώνεται στὴν Ἀθήνα.

Μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα, καὶ ἐπιλέγοντας μεταξὺ ἄλλων ἐκδόσεων τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου τὸ Ἀναστασιματάριον τῆς ἔκδοσης τοῦ Ζαφειροπούλου, ὁ ἔγκριτος μουσικοδιδάσκαλος τῆς Ἀθήνας Ἀνδρέας Τσικνόπουλος τὸ ἐπανεκδίδει –ἀφαιρεῖ τὶς ἀργεῖς καταβασίεις τῶν εἰρμῶν, κατανυκτικὰ, μαρτυρικὰ καὶ νεκρώσιμα– τὸ 1895 στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τοῦ «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη», μὲ δικές του ἐπὶ πλέον ἐπεμβάσεις, ὡς «Νεώτατον Ἀναστασιματάριον»[43] τονισθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐπεξεργασθὲν καὶ ἀναλυθὲν ὑπὸ Ζ. Ζαφειροπούλου [...] Κατ' ἀπλούστερον ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατὰ τε τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Ἀνδρέου Β. Τσικνοπούλου»[44]. Τὸ Ἀναστασιματάριον τῆς ἔκδοσης τοῦ Ζαφειροπούλου καὶ κυρίως τοῦ Τσικνοπούλου, θὰ μπορούσε κάλλιστα νὰ ἀντικαταστήσει τὸ Ἀναστασιματάριον τῆς ἔκδοσης τοῦ Ἰωάννη, ποὺ ἔχει ἐπικρατήσῃ, γιατί πρόκειται γιὰ ἐκδόσεις ἀρκετὰ σοβαρές, προσεγμένες, ποὺ παρὰ τὶς ὅποιες παρεμβάσεις, ὅχι μόνο δὲν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴ γνωστὴ παράδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ καὶ τὴ βελτιώνουν· δὲν εἶχαν ὅμως τύχη, ἀσφαλῶς γιατί δὲν ἦταν ἐκδόσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀγνοήθηκαν ἐπιδεικτικὰ ἀπὸ τοὺς κύκλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι ποτὲ δὲν τὰ συμπεριέλαβαν στὴν ἀρίθμηση τῆς σειρᾶς ἐκδόσεων τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου.

Τὸ 1855 ὁ υἱὸς τοῦ Φωκαέα Κωνσταντῖνος ἐπανεκδίδει στερεότυπα ἀπὸ τὴ σειρὰ «Μουσικὴ Μέλισσα» τὸ ἀργὸ καὶ σύντομο Ἀναστασιματάριον, ἀριθμώντας το ὡς τέταρτη ἔκδοση[45] παρὰ τὸ ὅτι εἶχε προηγηθεῖ ἐν τῇ μεταξὺ νέα ἔκδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου ἀπὸ τὸν πρωτοψάλτη Ἰωάννη τὸ 1846. Μαζὶ συνεκδίδει καὶ τὸ σύντομο, μὲ δική του προμετωπίδα καὶ ἀρίθμηση[46].

Τὸ 1858 ὁ Ἰωάννης, πρωτοψάλτης πλέον, προχωρεῖ σὲ ἐπανεκδόση τοῦ Ἀναστασιματαρίου[47], ὡς πέμπτη ἔκδοση, στὴν ὁποία ἀφαιρεῖ μὲν τὴν τάξη τοῦ ἐωθινοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὰ ἀργὰ ἀντίφωνα, ἀλλὰ προσθέτει ἀργὰ ἀντίφωνα σὲ ἤχο βαρὺ ἀπὸ τὸν Ζω τοῦ Χουρμουζίου, τρεῖς ἑνατες ἀντὶ τιμιωτέρας (Βαῖων, Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, Ἀναλήψεως), διπλὴ δοξολογία σὲ βαρὺ ἤχο, κανόνα Ἀκαθίστου Ὑμνου, Μικρῆς καὶ Μεγάλης Παράκλησης καὶ τὸ μάθημα «Τὸν ἥλιον κρύψαντα» τοῦ Ζαχαρία Καραλλῆ.

Τὸ 1863 ὁ Ἰωάννης πραγματοποιεῖ τὴν τρίτη (καὶ τελευταία ὁ ἴδιος) ἐπανεκδόση τοῦ Ἀναστασιματαρίου, στὸ ὁποῖο προσθέτει τὶς καταβασίεις «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου», μὲ ἀπόδοση τοῦ ἰδίου σὲ διπλὸ χρόνο. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἔκδοση, τὴ συνέχεια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη γιὰ ἐ-

πανέκδοση του Αναστασιματαρίου ανέλαβε ο υιός του Δημήτριος Ί. Πρωτοψάλτου (Πρωτοψαλτίδης), ο οποίος το επανεξέδωσε στερεότυπα το 1877, το 1899, το 1905 και το 1914 ως έβδομη, όγδοη, ένατη και δέκατη αντίστοιχα έκδοση και με την ίδια σχεδόν πάντα προμετωπίδα. Οι επανεκδόσεις αυτές του Αναστασιματαρίου από έκδοση σε έκδοση παρουσίασαν αρκετά τυπογραφικά και άλλα σφάλματα και ανακρίβειες με πιο χαρακτηριστική την απόδοση της μελοποιίας του συντόμου Αναστασιματαρίου στον ίδιο τον Ίωάννη[48].

Το 1866 ο Παναγιώτης Κηλτζανίδης εκδίδει σε μικρό σχήμα και σε δική του νέα εξήγηση[49] το Αναστασιματάριο του Πέτρου (μόνο το άργό)[50], πάντα με πρότυπο την έκδοση του 1839, ως «Νέον Αναστασιματάριον, συνταχθέν δέ κατά τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Μουσικολογιωτάτου λαμπαδαρίου τοῦ ἐξ Ἀδριανοῦ κατὰ τὴν τρίτην Ἐξήγησιν»[51]. Σ' αυτό δὲν συμπεριέλαβε τούς εἰρμούς και κανόνες τῶν ὀκτῶ ἤχων.

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1933, και ἐπειδὴ τὸ βιβλίο εἶχε γίνει πλέον σπάνιο, ἡ Ἀδελφότητα Θεολόγων «Ζωή», με πρότυπο τὴν έκδοση τοῦ 1914 ἀλλὰ με σχετικὴ ἀφαίρεση ὕλης[52], εξέδωσε τὸ Αναστασιματάριο τοῦ Πέτρου ὡς «Αναστασιματάριον Πέτρου καὶ Ἰωάννου» και με περισσότερες ἀπὸ 15 μέχρι σήμερα στερεότυπες επανεκδόσεις (στὶς πιὸ τελευταῖες σημειώνονται οἱ τρίσημοι ρυθμοὶ με κάθετες διαστολές), τὸ καθιέρωσε με τὸ σημερινὸ γνωστὸ περιεχόμενό του σε ὅλο τὸ χῶρο τῆς Ὁρθόδοξης ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, «ὡς ἀντιπροσωπεῦον», σύμφωνα με τὸν ἐπιμελητὴ τῆς πέμπτης επανέκδοσής του Ἀπόστολο Βαλληνδρᾶ, «γνησίαν, κατὰ τὸ μᾶλλον και ἥττον, τὴν παράδοσιν τῆς Μ. Ἐκκλησίας»[53].

Παράλληλα τὸ 1933 και με βάση τὴν έκδοση τοῦ 1905 ὁ Στυλιανὸς Ρηγόπουλος εκδίδει στὴν Κωνσταντινούπολη πλήρες τὸ Αναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, «Ἀργὸν Στιχηραρικόν [sic] – Σύντομον εἰρμολογικόν»... [ὅμως] «μετ' ἐπιμελοῦς τροποποιήσεως και ἀρμονικῆς προσαρμογῆς τοῦ ρυθμοῦ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ κειμένου»[54].

Τὸ 1982 και τὸ 1986 ὁ Ίωάννης Πολυχρονάκης πραγματοποίησε φωτοαναστατικὴ επανέκδοση τοῦ Αναστασιματαρίου ἀπὸ τὴν έκδοση τοῦ 1905 (στὴν προμετωπίδα ἀναφέρεται, λανθασμένα ὅμως, ἡ έκδοση τοῦ 1890!!!)[55]. Ἀναστατικὴ επανεκδοση τῆς έκδοσης τοῦ 1905 πραγματοποίησε τὸ 1983 και ὁ καθηγητὴς στὴ μουσικὴ τῆς Ἀθωνιάδας Σχολῆς μοναχὸς Ἀνδρέας Θεοφιλόπουλος, με σήμανση τῶν τρισήμων μέτρων με διαστολές. Τὴν επανέκδοση τοῦ 1986 ἐπιμελήθηκε ὁ Κωσταντῖνος Κατσούλης ὁ ὁποῖος και χῶρισε με διαστολές τούς τρίσημους και τετράσημους πόδες και προσέθεσε σε μερικὰ σημεῖα ἀρχικὰ στίχων, τὰ «Δόξα Πατρὶ –Καὶ νῦν» κ.ἄ.. Τὸ 2006 ὁ Διονύσης Ἡλιόπουλος εξέδωσε σε διχρωμία (μαῦρο κόκκινο) μαζί με τὸν Σπύρο Παυλάκη τὸ Αναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, με βάση τὶς ἐκδόσεις 1858 και 1869, στὸ ὁποῖο προσέθεσαν ξανὰ πλήρως τὴ στιχολογία τῶν στιχηρῶν ἐσπερίων, ἀποστίχων, αἰνῶν σε ὅλους τούς ἤχους, και ἰσοκρατήματα. Τὸ 2007 ὁ ἐκδοτικὸς Οἶκος «Μίχ. Πολυχρονάκης» ἀνατύπωσε και πάλι στερεότυπα, με νέα στοιχειοθέτηση (στοιχεῖα Η/Υ εὐμεγέθη και εὐκρινῆ) τὸ Αναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, έκδοσης τοῦ 1905, με πρόταξη συνοπτικοῦ σημειώματος γιὰ τὶς ἐκδόσεις τῶν Αναστασιματαρίων ἀπὸ ἐμένα, πού εἶχα και τὴν ἐπιμέλεια αὐτῆς τῆς ἐκδόσης, σήμανση τῶν μετρικῶν ποδῶν, διόρθωση μερικῶν μέτρων, συμπλήρωση ὀρισμένων πού εἶχαν διαφύγει ἀπὸ τὴν προηγούμενη έκδοση, ἀπαλειφὴ τῶν τυπογραφικῶν σφαλμάτων και τακτοποίηση, γιὰ λόγους ὁμοιομορφίας, τῶν τίτλων, τῶν μαρτυριῶν κ.ἄ..

Πέραν αὐτῶν τὸ Αναστασιματάριο τοῦ Πέτρου, κατὰ τὴν ἀπόδοση βασικὰ τοῦ Ἰωάννου, ἐκδοθηκε, με ἐπιλογὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὕλης, στὰ Μουσικὰ Ἐγκόλπια τῶν Ἀλεξάνδρου Φ.

Φωκαέα[56] καὶ Κυριάκου Ζαχαριάδου (Βατοπαιδινού)[57].

Ὅσο γιὰ τὶς ἄλλες ἐκδόσεις Ἀναστασιματαρίων ποὺ ἔχουν πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ παλαιότερους καθὼς καὶ ἀπὸ συγχρόνους μουσικοδιδασκάλους μέχρι σήμερα, ἂν καὶ κατὰ βάση ἀκολουθοῦν τὶς ἀρχές τοῦ Ἀναστασιματαρίου τῆς ἔκδοσης τοῦ 1839, αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὴ σειρά τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου, γιατί ἔχουν μεγάλες ἀποκλίσεις τόσο στὰ μέλη ὅσο καὶ στὴν ὕλη. Ἐπομένως ἀποτελοῦν ἀντικείμενο ἄλλης ἐργασίας καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ παραλείπεται ἡ ἀναφορά τους, ἀπλὰ γιὰ τὴν συμπλήρωση τῆς ἐδῶ ἐργασίας θὰ εἶναι ἐντελὴς συνοπτική.

Ἀπὸ τοὺς δασκάλους λοιπὸν τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνα Ἀναστασιματάρια μὲ προσωπικὸ ὕφος ἀπόδοσης ἐξεδόθησαν τῶν: Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου (1863)[58], Ἰωάννη Σακελλαρίδη (ἐπίτομή καὶ μὲ τίτλο «Χρηστομάθεια» 1880 καὶ 1895)[59], ὁ Γεωργίου Μ. Χαλιορῆ (μὲ τίτλο *Νέον Ταμεῖον μουσικῆς Ἀνθολογίας*, 1890), καὶ Νικαλάου Γεωργίου πρωτοψάλτη Σμύρνης (1899)[60]. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὶς προμετωπίδες αὐτῶν τῶν Ἀναστασιματαρίων, ὅπως καὶ ὅσων ἀκολουθοῦν στὸν Κ΄ αἰῶνα (ἴσως ὡς κάτι τὸ αὐτονόητο;) δὲν γίνεται ἀναφορά τοῦ ὀνόματος τοῦ Πέτρου (στὴ Χρηστομάθεια τοῦ Σακελλαρίδη δὲν μποροῦσε νὰ γίνει, γιατί σχεδὸν εἶναι κάτι τὸ διαφορετικόν), παρὰ μόνο τῶν συγγραφέων τους. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω, ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ ὅτι «Ἀναστασιματάριον Νέον» συνέθεσε, μὲ τὸ σύστημα μουσικῆς γραφῆς καὶ ἀπομίμηση τῆς μελοποιίας τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου, καὶ ὁ Διονύσιος Φωτεινός τὸ 1809, ποὺ ἔδρασε βασικὰ στὴ Ρουμανία[61]. Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ Ἀναστασιματάριο ἐξηγήθηκε στὴ Νέα Μέθοδο καὶ ἐκδόθηκε στὰ ρουμανικά τὸ 1845, ἀπὸ τὸν μαθητὴ του καὶ σπουδαῖο μουσικοδιδάσκαλο τῆς Ρουμανίας Anton Pann. Πρόσφατα (2008) ἐκδόθηκε καὶ στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Καλύβη «Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου» καὶ τὴν Ἱερὰ Σκήτη Ἀγίου Δημητρίου – Λάκκου Ἀγίου Ὁρους, μὲ μεταγλώττιση καὶ ἐπιμέλεια τοῦ μουσικολόγου Nicolae Gheorghita[62].

Κατὰ τὸν Κ΄ αἰῶνα ἔχουμε Ἀναστασιματάρια μὲ ἐντονο προσωπικὸ ὕφος στὴ σύνθεση, ἀλλὰ καὶ στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀπόδοση, τῶν Στυλιανοῦ Χουρμουζίου (1923), Δημητρίου Κουτσαρδάκη (1929), Θεοδούλου Καλλίνικου (1943), Χαραλάμπου Οἰκονόμου (1945), Κωνσταντίνου Πρίγγου (1952-53 ἐλλυπές, καὶ 1974 πλήρες), Ἀθανασίου Καραμάνη (1955), Δημητρίου Γ. Παναγιωτόπουλου (1957), Ἀθανασίου Παναγιωτίδη (ἐπίτομο – μόνο τὰ Ἐξαποστειλάρια, οἱ αἵνοι καὶ τὰ ἐωθινὰ δοξαστικά), Γεωργίου Σύρκα (1967), Κωνσταντίνου Καουρῆ (1958), Τριανταφύλλου Γεωργιάδη (1971-74), Χαριλάου Ταλιαδωρου (1976), Λυκούργου Πετρίδη (1980-81), Ἀστερίου Δεβρελῆ 1985, Χρήστου Καρακατσάνη (1985-93), Νικολάου Παπασάββα (1988), Σωτηρίου Ἀρβανίτη (Ὁρθρος – 1991), Ἀγγέλου Βουδούρη (1997).

Περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὶς ἐκδόσεις τοῦ Κ΄ αἰῶνα, ὑπάρχουν στὸν ἔτοιμο καὶ ὑπὸ ἔκδοση δεύτερο τόμο (1900-1999) τῆς *Βιβλιογραφίας* μου, καθὼς καὶ στὴν εὐρύτερη ὑπὸ ὀλοκλήρωση ἔρευνα τῆς βιβλιογραφικῆς ἐργασίας μου στὸ θέμα αὐτό.

[1] Ἴσως τὸ ἀρχαιότερο γνωστὸ Ἀναστασιματάρειο εἶναι ὁ κώδικας 929 τοῦ τέλους ΙΣ΄ αἰῶνα τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος.

[2] «Ἐγράφη δὲ καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ εὐτελοῦς ἐλαχίστου τε καὶ ἀμαθοῦς, ἀμαρτωλοῦ τε ὑπὲρ πάντας Χρυσάφου, δῆθεν καὶ πρωτοψάλτου τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οὐ μέντοι κατὰ τὸ κείμενον τῶν παλαιῶν ἔκτονισθεῖσα· ἀλλ' ἐν καινῷ τινι καλλωπισμῷ καὶ μελिरρύτοις νεοφανέσι θέσεσι, καθάπερ τὰ νῦν ἄσματομελωδεῖται τοῖς μελωδοῦσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Τοῦτο τοίνυν, ὅσον τὸ κατ' ἐμὲ ἐφικτὸν παρ' ἐμαυτοῦ γέγονε, κατὰ τὴν ἥν παρέλαβον εἰσήγησιν, παρὰ τοῦ ἐμοῦ διδασκάλου κύρ Γεωργίου τοῦ Ῥαιδεστινοῦ καὶ πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας ἐκτεθεικῶς (sic), καὶ τονίσας, τοῖς δὲ τελειότεροις καὶ πολυμαθεστέροις, ἐκκείσθω, τῶν μὲν ἀποδεομένων εἰς ἀναπλήρωσιν, τῶν δὲ οὐκ ὀρθῶς προβάτων εἰς ἐπανόρθωσιν...» (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς – Ἅγιον Ὅρος*, τ. Β΄, Ἀθῆναι 1976, σ. 57· καὶ Μ. Χατζηγιακουμῆ, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (1453-1820)*, Ἀθῆναι 1980, σ. 138).

[3] «Ἀρχ(ή) σὺν θεῷ ἀγίῳ τῶν ἀναστασίμ(ων) πάντ(ων) κατ' ἡχ(ον)· καλλωπισθέντ(ων) ὑπὸ πολλ(ῶν) διδασκά(λων), ταν(ὺν) δὲ παρὰ τοῦ Χρυσά(φου)» [χφ. Μονῆς Λειμῶνος, ἀρ. 239, ἔτος γραφῆς 1672-1673, στὸ Μαν. Χατζηγιακουμῆ, *Μουσικὰ Χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832)*, Ἀθῆναι 1975, σελ. 78].

[4] «Ἀναστασιματάρειον νέον συντεθέν κατὰ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, παρὰ τοῦ μουσικολογιώτατου λαμπαδαρίου κύρ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν χριστιανῶν καὶ διὰ ψυχικὸν μνημόσυνον αὐτοῦ» [χφ. Μονῆς Παντελεήμονος, ἀρ. 910] (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς – Ἅγιον Ὅρος*, τόμ. Β΄, σελ. 16).

[5] «Ἀναστασιματάρειον σὺν θεῷ ἀγίῳ, ὅπερ ἐτονίσθη παρὰ κύρ Πέτρου λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας κατὰ τὸ εἰρμολογικὸν ὕφος, διὰ προσταγῆς τοῦ παναγιωτάτου καὶ σοφωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυρίου Σαμουὴλ Βυζαντίου τοῦ ἀπὸ Δέρκων ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν χριστιανῶν» [χφ. Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀρ. 403] (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς μουσικῆς – Ἅγιον Ὅρος*, τόμ. Α΄, Ἀθῆναι 1975, σελ. 311).

[6] «Ἀρχὴ τοῦ ἀναστασιματαρίου, ὅπερ συνετέθη παρὰ κύρ Χρυσάφου τοῦ νέου» [χειρ. Χριστοδούλου Σκούφου, Σμυρναίου, ἔτους 1807 (29 Ἰανουαρίου), ἡμ. βιβλιοθήκης]. Εὐγλωττες καὶ οἱ ἐνθυμήσεις σὲ χφ. τοῦ ἔτους 1801 [Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀρ. 381] (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, τόμ. Α΄, σελ. 283), ὅπου διαβάζουμε: «1803 μὴν ἰουνίου ἡμέρα 9 (καὶ «Κυριακή») ἐγὼ ὁ Εὐστάθιος ἐμβίκα εἰς τὸ Ἀναστασιματάρειον», καὶ 1805 (θύμηση «Δημητρίου Παναγιώτου ἀνατολικιώτη») «1805: αὐγούστου α' ἐσταμάτησα μὲ τὸ παρὸν βιβλίον».

[7] «Στιχηρὰ ἀνατολικά ἀναστάσιμα εἰς τοὺς ἡ' ἡχους· ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ» – «Στιχηρὰ θεοτοκία τῆς Ὀκτωήχου· ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ» [χφ. Μονῆς Δοχειαρίου, ἀρ. 41] (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς*, τόμ. Α΄, σελ. 33, καὶ ἀλλοῦ).

[8] Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὸ νέο στιχηρarikό εἶδος προηγήθηκαν προδρομικά τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου τὰ Ἀναστασιματάρια τῶν Κυριάκου Κουλιδᾶ τοῦ Ναυπλιώτη [χφ. Μονῆς Παντελεήμονος, ἀρ. 946] (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, τόμ. β΄, σελ. 251) καὶ Δανιὴλ πρωτοψάλτου [χφ. Μονῆς Ξηροποτάμου, ἀρ. 374] (βλ. Γρ. Στάθη, *Τὰ χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους*, τόμ. β΄, σελ. 266), τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν γνώρισαν ποτὲ καμιά διάδοση. Πρβλ. σχετ. Γρηγόρη Ἀναστασίου, «Ἡ παράδοση καὶ ἐξέλιξη τοῦ Ἀναστασιματαρίου» (Πρακτικά Συνεδρίου *Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ καὶ οἱ ἀναστάσιμοι ὕμνοι*, Λευκωσία 2006, σελ. 93-118). Πέραν αὐτοῦ στὴ χειρόγραφη παράδοση, ἂν καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Πέτρος μελοποίησε χωριστὰ τὰ δύο Ἀναστασιματάρια του, δηλαδὴ τὸ ἀργὸ καὶ τὸ σύντομο, ὁμως βασικὰ ἔχουν παραδοθεῖ σὲ μικτὴ μορφή (πρβλ. Γρηγορίου Ἀναστασίου, «Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ», ὅ.π., σελ. 101 κ.ἑξ.).

[9] «Ἀναστασιματάρειον τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου [...] ἐξήγησις Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος [...] Τέλος καὶ τῷ θεῷ χάρις. Ἐξηγήθη παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μεθόδου» (Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη χφ ΜΠΤ, ἀρ. 702] (βλ. Μαν. Χατζηγιακουμῆ, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453-1820*, Ἀθῆναι 1980, σελ. 103).

[10] «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη διηρημένη εἰς τόμους καὶ περιέχουσα Ἀπάσης τῆς ἐνιαυσίου Ἀκολουθίας τὰ μαθήματα τῶν ἀρχαίων Ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ μετ' αὐτὴν Μουσικοδιδασκάλων Μετὰ προσθήκης τῶν μέχρι τοῦδε ἀνεξηγήτων. Ἐκδίδεται ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Θ. Παναγιώτητος καὶ τῆς Ἱερ. Συνόδου Παρὰ τῶν μουσικοδιδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Ἀναλώμασιν τῶν αὐτῶν τε καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος πρῶτος. Ἐν τῇ πατριαρχικῇ τυπογραφίᾳ, τῇ διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ <Κ. Καλλίφρονος, , α ω ξ η ' 1868 – Ἀναστασιματάρειον μελοποιητὸν παρὰ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ» [γιὰ περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, «Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, περίοδος Α' (1820-1899)», Πατριαρχικὸν

Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1998, σελ. 148-149].

[11] «Μουσικοδιδασκάλων Πατριαρχικῆς Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Μουσικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμος πρῶτος, Ἀναστασιματάριον τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος». Ἐπιμέλεια-πρόλογος Ἀντώνιος Ε. Ἀλυγιζάκης. Πατριαρχικὸν Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1999.

[12] «Ἀναστασιματάριον παλαιὸν τοῦ Χρυσάφου, ἐξηγηθὲν εἰς τὸ νέον τῆς μουσικῆς σύστημα καὶ γραφὲν παρ' ἐμοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, ἐνὸς τῶν τριῶν ἐφευρετῶν τῆς νέας μουσικῆς μεθόδου» [Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, χφ. Μ.Π.Τ. ἀρ. 758] (βλ. Μαν. Χατζηγιακουμῆ, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453-1820*, Ἀθήνα 1980, σελ. 102.

[13] «Νέον Ἀναστασιματάριον μεταφρασθὲν κατὰ τὴν νεοφανῇ μέθοδον τῆς μουσικῆς, ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει μουσικολογιωτῶν Διδασκάλων καὶ ἐφευρετῶν τοῦ νέου μουσικοῦ Συστήματος, νῦν εἰς πρῶτον εἰς φῶς ἀχθὲν διὰ τυπογραφικῶν χαρακτήρων τῆς Μουσικῆς, Ἐπὶ τῆς θεοσηρίκου Ἡγεμονίας τοῦ Ὑψηλοτάτου ἡμῶν Αὐθέντου πάσης Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Κυρίου Ἀλεξάνδρου Νικολάου Σούτσου Βοεβόδα. Ἀρχιερατεύοντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Οὐγγροβλαχίας Κυρίου Διονυσίου. Ἐκδοθὲν σπουδῇ μὲν ἐπιμόνῳ τοῦ μουσικολογιωτάτου κυρίου Πέτρου τοῦ Ἐφεσίου, Φιλοτίμῳ δὲ προκαταβολῇ τοῦ Πανευγενεστάτου ἄρχοντος μεγάλου Βορνίκου Κυρίου Γρηγορίου Μπαλλιάνου. Ἐν τῷ τοῦ Βουκουρεστίου νεοσυστάτῳ τυπογραφείῳ 1820» (περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὁ.π. σελ. 57-58 καὶ στὸν πρόλογο).

[14] Ὁ Γρηγόρης Ἀναστασίου πιθανολογεῖ ὅτι τὴ συμπύληση αὐτὴ ἴσως νὰ εἶχε κάμει ὁ Πέτρος, γιὰ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν τότε ψαλτικὴ πράξη (βλ. Γρηγορίου Ἀναστασίου, «Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ», ὁ.π. σελ. 101). Πάντως καὶ τὸ ἔτος 1791 συναντοῦμε κώδικα ποὺ περιέχει πληρὲς καὶ ἀμιγῆς τὸ ἀργοσύντομο Ἀναστασιματάριο τοῦ Πέτρου (κεκραγάρια, στιχηρὰ ἐσπέρια, ἀπόστιχα, δογματικὰ δοξαστικά τοῦ ἐσπερινοῦ, πασαπνοάρια, στιχηρὰ τῶν αἰνῶν, τὰ ια΄ ἐωθινὰ δοξαστικά) [χφ. Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης ἀρ. 970, γραφέας ὁ Νεόφυτος Δούκας].

[15] Σχετικὰ μὲ τις ἐκδόσεις τῶν Ἀναστασιματαρίων καὶ γενικότερα τῶν βιβλίων τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς μέχρι καὶ τὸ 1899, βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, Περίοδος Α΄ (1820-1899)*, Πατριαρχικὸν Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1998.

[16] Τὸ βασικὸ περιεχόμενον στὴ χειρόγραφη παράδοση τοῦ Ἀναστασιματαρίου τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου εἶναι τὰ: Κεκραγάρια καὶ οἱ στιχολογίαι τοῦ Π. Βυζαντίου· καὶ σὲ σύντομο συλλαβικὸ («εἰρμολογικὸ») μέλος, στιχηρὰ καὶ ἀπόστιχα τοῦ ἐσπερινοῦ, πασαπνοάρια καὶ στιχηρὰ τῶν αἰνῶν τοῦ ὀρθρου, καὶ στὸ τέλος τὰ ἑνδεκα ἐωθινὰ.

[17] Βλ. στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου 9-10 ἄ.ἄ. [Περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου «Βιβλιογραφία», ὁ.π., σελ. 27-28 καὶ 57-58].

[18] Σύντομα («εἰρμολογικά») τὰ: Ἦχος γ΄ ἀπόστιχα, αἶνοι, στιχηρὰ τῶν αἰνῶν – Ἦχος δ΄ ἀπόστιχα – Ἦχος πλ. α΄ ἀπόστιχα – Ἦχος πλ. β΄ ἀπόστιχα, β΄ δογματικὸ δοξαστικὸ – Ἦχος βαρὺς ἀπόστιχα, αἶνοι, στιχηρὰ τῶν αἰνῶν – Ἦχος πλ. δ΄ ἀπόστιχα στιχηρὰ τῶν αἰνῶν. Ἀκόμα καὶ τὰ κεκραγάρια καταχωροῦνται μὲ τὴ διασκευή τοῦ Πέτρου Βυζαντίου, γιὰ τὸ εἶχε ἀφήσει ἀτόνιστα ὁ Πέτρος λαμπαδάριος.

[19] «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη διηρημένη εἰς τόμους καὶ περιέχουσα Ἀπάσης τῆς ἐνιαυσίου Ἀκολουθίας τὰ μαθήματα τῶν ἀρχαίων Ἐπὶ τῆς Βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ μετ' αὐτὴν Μουσικοδιδασκάλων Μετὰ προσθήκης τῶν μέχρι τοῦδε ἀνεξηγήτων, ἐκδίδεται ἐγκρίσει καὶ ἀδείᾳ τῆς Α. Θ. Παναγιότητος καὶ τῆς Ἱερ. Συνόδου, Παρὰ τῶν μουσιδιδασκάλων τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Ἀναλώμασιν τῶν αὐτῶν τε καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος δεύτερος. Ἐν τῇ πατριαρχικῇ τυπογραφίᾳ, τῇ διευθυνομένῃ ὑπὸ τοῦ Κ. Β. Καλλίφρονος ,α ω ξ η΄ 1868 – Ἀναστασιματάριον μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου». [Γιὰ περισσότερα, βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία*, ὁ.π., σελ. 149-150]

[20] Τὸ Ἀναστασιματάριο αὐτῆς τῆς σειρᾶς ἐπανεκδόθηκε ἀναστατικὰ καὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸ Ίδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Μονῆς Βλατάδων Θεσσαλονίκης, τὸ 1999, μὲ πρόλογο καὶ ἐπιμέλεια τοῦ μουσικολόγου καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀντωνίου Ἀλυγιζάκη.

[21] «Νέον Ἀναστασιματάριον κατὰ τὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐντολῇ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐκπονηθὲν κατὰ τὸ πρωτότυπον ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῆς πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἐκδίδεται νῦν συμπληρωμένον καὶ ἐρρυθμισμένον ὑπὸ Κωνσταντίνου Σακελλαρίδου Θεταλομάγνητος. Ἐν Ἀθήναις, ἐκδότης Σπυρίδων Κουσουλίνος, Τυπογραφεῖον βιβλιοπωλεῖον Κουσουλίνου καὶ Ἀθανασιάδου, παρὰ τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, 1890».

[22] «Πέτρου Πελοποννησίου Ἀναστασιματάριον (Ἑσπερινός). Ἐπιμέλεια, ἐπεξεργασία Παναγιώτης Θ. Παππᾶς», Ἀθῆναι 1998.

[23] «Πέτρου Πελοποννησίου, Ἀναστασιματάριον (Ὅρθρος). Ἐπιμέλεια, ἐπεξεργασία Παναγιώτης Θ. Παππᾶς», Ἀθῆναι 1998.

[24] «Μουσικοδιδασκάλων Πατριαρχικῆς Σχολῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Μουσικὴ Βιβλιοθήκη, Τόμος πρῶτος, Ἀναστασιματάριον τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος». Ἐπιμέλεια-πρόλογος Ἀντώνιος Ε. Ἀλυγίζακης, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1999.

[25] «Ἀναστασιματάριον νέον, Περιέχον τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου, καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Κανόνων, Μαρτυρικῶν καὶ Νεκρωσίων τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, Τῶν τε Ἑωθινῶν, καὶ τῶν συντόμων Τιμιωτέρων· Τὰ πάντα καθὼς τὴν σήμερον ψάλλονται εἰς τὸ Πατριαρχεῖον· Μεταφρασθέντα εἰς τὸ νέον τῆς Μουσικῆς σύστημα παρὰ τοῦ διδασκάλου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, Ἐνὸς τῶν ἐφευρετῶν τοῦ ῥηθέντος συστήματος, Ἦδη δ' ἐκδοθέντα εἰς τύπον παρ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου Θεοδώρου Φωκαέως, Ἀναλώμασιν τῶν ιδίων, καὶ τῶν Φιλομούσων Συνδρομητῶν. Ἐν τῇ Βρεταννικῇ Τυπογραφίᾳ Ἰσαὰκ δὲ Κάστρο, Εἰς Γαλατᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, 1832».

[26] «Ἀναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Περιέχον τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου καὶ Λειτουργίας, Μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Κανόνων, Ἀργῶν Καταβασίων, Τιμιωτέρων, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν καὶ Νεκρωσίων, μετὰ τῶν ἑνδεκα Ἑωθινῶν ἐν τῷ τέλει. μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἤδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης, παρὰ Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τρίτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Παπᾶ Παράσχου Φωκαέως. Ἀναλώμασιν τοῦ τε ιδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Ἰγνατιάδων, ἁλωθ' 1839».

[27] Βλ. παρακάτω ὑποσημείωση 28.

[28] Αὐτὸ συνεξεδόθη μὲ τὸ ἀργοσύntonο Ἀναστασιματάριο, ἀλλὰ μὲ δική του ἀρίθμηση καὶ τίτλο: «Ἀναστασιματάριον σύντομον μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, ἐξηγηθὲν παρὰ Γρηγορίου πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, νῦν πρῶτον ἐκδοθὲν εἰς τύπον παρὰ Θεοδώρου Παπᾶ Παράσχου Φωκαέως. Ἀναλώμασι δὲ τοῦ τε Ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκ τῆς τυπογραφίας τῶν ἀδελφῶν Ἰγνατιάδων, α ω λ θ'. 1839» (Περισσότερα βλ. Γεωργίου Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὁ.π. σελ. 58-59 καὶ στὸν πρόλογο).

[29] Σημειῶνω ὅτι τὰ ἀπόστιχα τοῦ ἑσπερινοῦ στὸν ἦχο πλ. α' στὸ μὲν ἀργὸ καταχωρήθηκαν ἀνακόλουθα μὲ τὸ σύντομο εἰρμολογικὸ μέλος τους, ἐνῶ στὸ σύντομο μὲ τὴ μελοποίησίν τους ἀπὸ τὸν Φωκαέα σὲ ἀργὸ στιχηρarikὸ μέλος.

[30] «Ἀναστασιματάριον Νέον Ἀργοσύntonομον Περιέχον τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὅρθρου καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν ἑνδεκα Ἑωθινῶν ἐν τέλει. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ τῶν πρωτοψαλτῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Γρηγορίου καὶ Κωνσταντίνου. Ἦδη δὲ τὸ πρῶτον μετενεχθὲν εἰς τὸ Λεσβιον Σύστημα παρὰ Νικολάου Ἱερωνυμίδου Κυπρίου. Καὶ ἐπιδιορθωθὲν παρὰ Γεωργίου Λεσβίου τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς Μεθόδου. Ἀναλώμασι τοῦ ιδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Λ. Παπαδοπούλου καὶ Ἰ. Λεωνίδου. 1840».

[31] Στὸ βιβλίον αὐτὸ τὰ Κεκραγάρια, Δογματικὰ Δοξαστικά, Αἵνοι, Ἑωθινὰ καταχωροῦνται ἀργὰ (ἀργοσύntonομα) στιχηρarikά· ὅλα τὰ ἄλλα, δηλαδὴ στιχηρὰ ἑσπερινοῦ, ἀπόστιχα, καθίσματα, ἀναβαθμοί, στιχηρὰ τῶν αἰνῶν, μακαρισμοὶ κ.λπ. καταχωροῦνται σύντομα στιχηρarikά («εἰρμολογικά»).

[32] Βλ. «Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Μουσικῆς Τέχνης τοῦ Λεσβίου Συστήματος συντεθεῖσα Πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδάζοντων αὐτὴν παρὰ Γεωργίου Λεσβίου τοῦ ἐφευρετοῦ τῆς μεθόδου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Λ. Παπαδοπούλου καὶ Ἰ. Λεωνίδου 1940».

[33] «Ἀναστασιματάριον Ἀργοσύntonομον [...] Ἀναλώμασι Σταυράκη Α. Ἀναγνώστου [...] Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Π. Β. Μωραϊτίνης (ἐν ὁδῷ Ἀγ. Μάρκου καὶ Μιλτιάδου). 1865».

[34] «Ἀναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Σύντομον περιέχον τὰ ἀναστάσιμα τοῦ ἑσπερινοῦ, ὀρθρου καὶ λειτουργίας μετὰ τῶν ἀναστασίμων κανόνων, ἀργῶν καταβασίων, τιμιωτέρων, συντόμων δοξολογιῶν μετὰ τῶν ἑωθινῶν αὐτῶν, κατανυκτικῶν,

μαρτυρικῶν καὶ νεκρωσίμων. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ ἤδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ Ἰωάννου λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τὸ τέταρτον εἰς τύπον ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου λαμπαδαρίου ἰδίους ἀναλώμασιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς τυπογραφίας Θαδαίου Διβιτζιάν, 1846».

[35] «Μουσικὴ Μέλισσα περιέχουσα τὸ Ἀργὸν καὶ Σύντομον Ἀναστασιματάριον, Τὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα ἀπασῶν τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν, καὶ τῶν ἑορταζομένων ἐνδόξων ἀγίων τοῦ ἐνιαυτοῦ, τῶν δώδεκα μηνάων, Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου· ἔτι δὲ ἐπιτομὴν ἀνθολογίας ἐσπερινοῦ ὁθοῦρου, καὶ λητουργίας(sic), Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου. Νῦν πρῶτον ἐκδίδεται εἰς Τόμους τρεῖς [τελικά ἐκδόθηκαν τέσσερεις], παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἀναλώμασι τοῦ ἰδίου καὶ τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν. Τόμος πρῶτος. Ἐν Γαλατῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς τοῦ Κάστρου τυπογραφίας». Βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὁ.π., σελ. 34-95, 98.

[36] «Μουσικὴ Μέλισσα περιέχουσα τὸ Σύντομον Ἀναστασιματάριον, Ἦτοι ἔν Μακάριος Ἀνὴρ, Ἀργοσύντομον (sic), τὰ κατ' ἥχον Ἀναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ μετὰ τῶν Δογματικῶν, Ἀποστίχων καὶ Αἰνῶν, τὰ Κατανυκτικὰ καὶ Μαρτυρικὰ μετὰ τῶν Νεκρωσίμων Δοξαστικῶν. Νῦν πρῶτον ἐκδίδεται εἰς Τόμους Τρεῖς [τελικά ἐκδόθηκαν τέσσερεις], παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἀναλώμασι τοῦ ἰδίου καὶ τῶν Φιλομούσων Συνδρομητῶν. Τόμος δεύτερος. Ἐν Γαλατῇ Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς τοῦ Κάστρου Τυπογραφίας. 1847».

[37] «Τὸ ἥμισυ ἀργὸν καὶ τὸ ἥμισυ σύντομον Ἀναστασιματάριον ἐμελοποίησε ὁ Πέτρος λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος καὶ ἐκαλλώπισαν Ἰάκωβος, Πέτρος ὁ Βυζάντιος, Μανουὴλ, Γρηγόριος καὶ Κωσταντῖνος οἱ Πρωτοψάλται· Τὸ δὲ ἥμισυ σύντομον ἀνεπλήρωσε ὁ Πέτρος ὁ Βυζάντιος καὶ τὸ ἥμισυ ἀργὸν Θεόδωρος ὁ Φωκαεύς, ὁ ἐκδότης τῆς παρουσίας Βίβλου. Τὰ στιχηρὰ ἰδιόμελα ἐκαλλωπίσθησαν παρ' ὅλων τῶν ῥηθέντων μουσικῶν, μετηνέχθησαν ἀπὸ τὴν παλαιὰν εἰς τὴν νέαν γραμμὴν παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος, καὶ ἐπεθεωρήθησαν κατὰ τὸν χρόνον καὶ ρυθμὸν παρὰ Θεοδώρου Φωκαέως, ἐπιδιορθώσαντος κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ ῥηθὲν Ἀναστασιματάριον, καὶ πολλὰ προσθέντος, ὡς φαίνονται ἐν τῷ πίνακι τῆς παρουσίας βίβλου» [Περὶ σφόδρα βλ. Γ. Ι. Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὁ.π. σελ. 80].

[38] Γιὰ τὸν Ζαφειρόπουλο βλ. περισσότερα, Ἀχιλλεὺς Χαλδαιάκης, «Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Μουσικῆς Τέχνης: Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος ὁ Συμυρναῖος», στὸ «Βυζαντινομουσικολογικά», Ἀθήνα 2010, σελ. 277-718.

[39] «Ἀναστασιματάριον Νέον, Τονισθὲν ὑπὸ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, περιέχον Τὰ κεκραγάρια, τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὁρθροῦ καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Εὐλογηταρίων τε Ἀναβαθμῶν καὶ Κανόνων, Ἀργοσυντόμων Καταβασίων, Τιμιωτέρων, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν τε Νεκρωσίμων, τῶν Ἀναστασίμων Ἐξαποστειλαρίων, τῶν Ἑνδεκα Ἑωθινῶν, τῶν Εἰρμολογικῶν Δοξολογιῶν Μανουὴλ πρωτοψάλτου, καὶ τὸν Πεντάφωνον Βαρὺν ἥχον Γεωργίου τοῦ Κρητός. Ἐπεξεργασθὲν δὲ ἤδη καὶ ἐπιδιορθωθὲν Κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατὰ τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Ζ. Α. Ζαφειροπούλου, καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ πρωτοψάλτου τῆς καθεδρικῆς ἐκκλησίας, Τύποις ἐκδίδεται συνδρομῇ τῆς Βασιλικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν φιλομούσων ὁμογενῶν. Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφείως. (Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς ἀγορᾶς, ἀριθ.420.1853»).

[40] «Ἀναστασιματάριον Σύντομον Εἰρμολογικόν, μελοποιηθὲν ὑπὸ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, Ἐξηγηθὲν δὲ ὑπὸ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου· ἐκδίδεται ἤδη ἐπεξεργασίᾳ καὶ ἐπιδιορθώσει, Κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατὰ τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Ζ. Α. Ζαφειροπούλου, Καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς καὶ πρωτοψάλτου τῆς καθεδρικῆς ἐκκλησίας. Ἀθήνησιν, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφείως. (Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς ἀγορᾶς, ἀριθ.420.1853»).

[41] Τὶς ἐξαιρετικῆς σημασίας αὐτὲς πληροφορίες, βλ. στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου, σελ. ι' -ιβ'.

[42] Βλ. σελ. 382.

[43] «Μουσικὴ Βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς Α.Β.Τ. Βιβλίον Δ', Νεώτατον Ἀναστασιματάριον, Τονισθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἐπεξεργασθὲν καὶ ἀναλυθὲν ὑπὸ Ζ. Ζαφειροπούλου, περιέχον Τὰ κεκραγάρια, τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἐσπερινοῦ, Ὁρθροῦ καὶ Λειτουργίας κατ' ἥχον, μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Εὐλογηταρίων Ἀναστ. Ἐξαποστειλαρίων, Ἑνδεκα Ἑωθινῶν, Εἰρμολογικῶν Δοξολογιῶν Μανουὴλ πρωτοψάλτου, καὶ τὸν Πεντάφωνον Βαρὺν ἥχον Γεωργίου τοῦ Κρητός. Ἐπεξεργασθὲν δὲ ἤδη καὶ ἐπιδιορθωθὲν Κατ' ἀπλούστερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον κατὰ τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Ἀνδρέου Β. Τσικνοπούλου μουσικοδιδασκάλου. Ἐκδίδεται δαπάνῃ Ν. Μιχαλοπούλου. Ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ ἐκδότη Ν. Μιχαλοπούλῳ. Ὁδὸς Αἰόλου –

Μεγάλη οίκια Μελά, ἀριθ. 5, 1895».

[44] «Ἀναστασιματάριον Σύντομον Εἰρμολογικὸν μελοποιηθὲν ὑπὸ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, καὶ ἐξηγηθὲν ὑπὸ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, ἀναλυθὲν δὲ ὑπὸ Ζ. Α. Ζαφειροπούλου, ἐπεξεργασθὲν ἤδη καὶ ἐπιδιορθὲν κατ' ἀναλυτικώτερον, ἐμμελέστερον καὶ κανονικώτερον τρόπον, κατὰ τὴν γραφὴν καὶ τὸ μέλος ὑπὸ Α. Β. Τσικνοπούλου, μουσικοδιδασκάλου καὶ Διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Μουσικῆς Σχολῆς. Ἐν Ἀθήναις, παρὰ τῷ ἐκδότη Ν. Μιχαλοπούλῳ. Ὁδὸς Αἰόλου – Μεγάλη οἰκία Μελά ἀριθ. 5, 1895».

[45] «Ἀναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Σύντομον Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου καὶ ἐξηγηθὲν παρὰ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Ἐπαυξηθὲν δὲ καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἐκδίδεται νῦν τὸ τέταρτον εἰς τόμους δύο παρὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου καὶ συντροφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου. Τόμος πρῶτος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου, ἐν Γαλατᾷ, α ω ν ε' 1855».

[46] «Ἀναστασιματάριον Σύντομον Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου καὶ ἐξηγηθὲν παρὰ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, Ἐπαυξηθὲν δὲ καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθὲν παρὰ Θεοδώρου Π. Π. Φωκαέως, ἐκδίδεται νῦν τὸ τέταρτον εἰς τόμους δύο παρὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου καὶ συντροφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου, τόμος δεύτερος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τῆς Τυπογραφίας Μωϋσῆ δὲ Κάστρου, ἐν Γαλατᾷ, α ω ν ε' 1855».

[47] «Ἀναστασιματάριον Νέον Ἀργὸν καὶ Σύντομον περιέχον Τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, καὶ Λειτουργίας μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Κανόνων, Ἀργῶν Καταβασίων, Τιμιωτέρων συντόμων, Δοξολογιῶν μετὰ τῶν Ἑωθινῶν αὐτῶν, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν, Νεκρωσίων, τῶν τριῶν ἐννάτων ᾠδῶν, τὰ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων, τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ καὶ τῆς Αναλήψεως, καὶ τῶν τριῶν Κανόνων τῆς Παρακλήσεως καὶ τοῦ Ἀκαθίστου. Μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου, Καὶ ἤδη ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν τὸ πέμπτον εἰς τύπον ἐκδοθὲν ἀναλώμασιν. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τύποις Σ. Ἰγνατιάδου. 1858».

[48] Ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ 1899 καὶ μετὰ βλ. «Ἀναστασιματάριον σύντομον Ἰωάννου Πρωτοψάλτου τῆς τοῦ Χ.Μ. Ἐκκλησίας»!!!

[49] «...παρετήρησα μεγάλην διαφορὰν καὶ ἔλλειψιν ἀκριβείας εἰς τὴν μεθερμίνευσιν, ὅπερ οὐχὶ μικρὸν διαφθείρει τὴν γνησιότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ὅφους. Διὰ τοῦτο ἐθεώρησα καθήκον μου νὰ ἀσχοληθῶ εἰς τὴν ἀκριβῆ μεθερμίνευσιν τῶν ἀρχαίων Ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ παρόντος Ἀναστασιματαρίου...» [Βλ. πρόλογο τοῦ βιβλίου, σελ. ε'].

[50] Βλ. Γεωργίου Χατζηθεοδώρου, Βιβλιογραφία, ὁ.π. σελ. 145.

[51] «Νέον Ἀναστασιματάριον μελοποιηθὲν Παρὰ τοῦ Μουσικοδιδασκάλου λαμπαδαρίου Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου. Συναχθὲν δὲ κατὰ τὸ ὄφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Μουσικολογιωτάτου λαμπαδαρίου Ἀντωνίου τοῦ ἐξ Ἀρδιανοῦ κατὰ τὴν τρίτην Ἐξήγησιν. Νῦν δὲ ἀκριβῶς ἐξηγηθὲν εἰς τὴν νέαν <Μέθοδον> παρὰ τοῦ Παναγ. Γ. Κηλτζανίδου Προυσαέως. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Σ. Ἰγνατιάδου. 1866».

[52] Ἀφαιρέθηκε ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου, ἡ ἀκολουθία τῆς Μικρῆς καὶ Μεγάλης Παρακλήσεως, τὸ μάθημα «Τὸν ἥλιον κρίψαντα» καὶ οἱ καταβασίαι «Ἀνοίξω τὸ στόμα μου» σὲ διπλὸ χρόνο τοῦ Ἰωάννη.

[53] Βλ. στὸν πρόλογο τῆς πέμπτης ἐκδόσεως, Ἀθῆναι 1972, σελ. 5.

[54] Βλ. στὴν προμετωπίδα τοῦ βιβλίου.

[55] Στὸ κάτω μέρος τῆς προμετωπίδας καταχωρεῖται ἡ πατριαρχικὴ σφραγίδα τοῦ ἔτους 1901!!!

[56] «Μουσικὸν Ἐγκόλπιον», 1879.

[57] «Νεώτατον Μουσικὸν Ἐγκόλπιον», 1894.

[58] «Ἀναστασιματάριον Ἀργὸν καὶ Σύντομον περιέχον Τὰ Ἀναστάσιμα τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου καὶ Λειτουργίας, μετὰ τῶν Ἀναστασίμων Κανόνων, Ἀργῶν Καταβασίων, Τιμιωτέρων, Ἀργῶν καὶ Συντόμων, Δοξολογιῶν μετὰ τῶν Ἑωθινῶν αὐτῶν, Κατανυκτικῶν, Μαρτυρικῶν, Νεκρωσίων, τοῦ Κανόνος τῆς μικρᾶς καὶ μεγάλης Παρακλήσεως τῆς Θεοτόκου, καὶ τῆς Νεκρωσίμου Ἀκολουθίας μεθ' ὅλης τῆς τάξεως, καὶ πολλὰ ἄλλα ἀναγκαῖα ἀνέκδοτα. Μελοποιηθέντα μὲν ἐν τῇ

ἀρχαία Μεθόδω παρὰ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, Μετενεχθέντα δ' εἰς τὴν Νεωτέραν, παρὰ Στεφάνου Λαμπαδαρίου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας. Νῦν πρῶτον ἐκδίδεται παρὰ Κ. Ν. Πρωτοψάλτου καὶ Χ. Γ. Παπαδοπούλου. Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου, Διευθυνομένου παρὰ Στεφάνου Λαμπαδαρίου. 1863».

[59] «Χρηστομάθεια Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς περιέχουσα πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖον τῷ ἱεροψάλτῃ, καὶ ἐγχειρίδιον πρὸς διδασκαλίαν ὑπὸ Ἰωάννου Θ. Σακελλαρίδου Τεταρτοετοῦς φοιτητοῦ τῆς Φιλοσοφίας. Μέλους τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐκκλησιαστικοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, 1880».

[60] «Νεώτατον Ἀναστασιματάριον πλήρες Ἀργὸν καὶ Σύντομον, μελοποιηθὲν μὲν παρὰ διαφόρων διδασκάλων παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἐπεξεργασθὲν δὲ ἤδη παρὰ Νικολάου Γεωργίου Πρωτοψάλτου Σμύρνης, Ἀδεία τοῦ Αὐτ. Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ὑπ' ἀρ. 561 καὶ ἡμ. 22 Μουχαρέμ 1307. Ἰδιοκτῆτης Νικόλαος Γ. Βλαντιάδης, ἐκδότης Ἰ. Κατράς καὶ Ἰ. Καρακιζῆς. Τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ ἐπιστάσει τοῦ Μαθητοῦ αὐτοῦ καὶ Μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου Ἰνέλη. Σμύρνη, τυπογραφεῖον “Ἀμαλθείας” 1899».

[61] «Ἀναστασιματάριον νέον, σύντομον, εὐρυθμον καὶ κατὰ τὸ νόημα συντεθέν, παρ' ἐμοῦ Διονυσίου Βατάχου τοῦ ἐκ Παλαιῶν Πατρῶν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἀχαΐας, Προτροπῇ τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχων(sic) Παχάρνικου κυρίου Στεφάνου Πέλιου. Πρὸς χάριν τῶν ἐν Βουκουρεστίῳ φιλομούσων, ἐν μηνὶ ἰουλίῳ τοῦ ἁωθ' ἔτους».

[62] Γὰρ τὴ σπουδαιότατη αὐτὴ ἔκδοσις βλ. περισσότερα: Adriana Sirli, «The Anastasimatarion, Bucharest 1986» καὶ στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου.